

Dominique Roques

De geurenverzamelaar

*Een wereldreis naar de oorsprong
van het parfum*

INKIJKPAGINA'S

Uitgeverij Balans

Inhoud

Proloog – <i>De verzamelaars van de wereld</i>	9
De tranen van Christus – <i>Andalusië, de cistusroos</i>	15
De blauwe oogst – <i>Haute-Provence, de lavendel</i>	28
De windroos – <i>Perzië, India, Turkije en Marokko</i>	40
De vogels van Sjipka – <i>De Bulgaarse roos</i>	47
De Calabrische schone – <i>De bergamot uit Reggio</i>	65
De meester en de witte bloem – <i>De jasmijn, van Grasse naar Egypte</i>	78
Het huwelijk en het olifantenwifje – <i>De jasmijn in India</i>	89
De pionier en de harsaftappers – <i>De benzoëhars uit Laos</i>	101
De zoete bast – <i>Sri Lanka, kaneel</i>	120
Koningin in de trieste tropen – <i>De vanille van Madagaskar</i>	132
Het blad met de zwarte geur – <i>Indonesië, de patchoeli</i>	152
Land van donker en licht – <i>Haïti, de vetiver</i>	165
De fakkels van de Cordillera – <i>De perubalsem in El Salvador</i>	178
Het geofferde oerwoud – <i>Guyana, rozenhout</i>	189
Onaangedane rivieren – <i>Venezuela, de tonkaboon</i>	200
De heilige boom – <i>Het sandelhout in India en Australië</i>	210
Het hout der koningen – <i>De oud in Bangladesh</i>	225
De stilstaande tijd – <i>De wierook uit Somaliland</i>	241
Epiloog – <i>Reis door de alchemie</i>	261
Vaktermen – <i>De stoffen, De technieken</i>	267
Dank	269

Proloog

De verzamelaars van de wereld

Geuren zijn zowel vertrouwd als raadselachtig. Ze roepen altijd iets op uit ons olfactorische geheugen, flarden van even krachtige als onbereikbare herinneringen uit onze kindertijd. Niemand ontkomt eraan. Iedereen draagt voor het leven, als een stempel, een wolk van siringen, een met brem omzoomde weg, de geur van dierbaren met zich mee. Ik heb een haarscherpe herinnering aan een ontdekking die ik als kind deed in het bos. Het was in mei, onder de grote eiken van het bos van Rambouillet, waar de bodem bedekt was met zo'n overvloed aan lelietjes-van-dalen dat ik ze kon ruiken. Ik was verrast en verward door die geur, die me deed denken aan mijn moeder. Zij gebruikte namelijk Diorissimo, dat weelderige parfum dat een eerbetoon is aan die kleine witte klokjes. Er is het intieme, vertrouwde spel dat geuren spelen met onze herinneringen, en er is de zo mysterieuze evocatieve kracht van een compositie wanneer je een flesje opent. Parfum stelt je allereerst gerust door wat het je vertelt over jezelf en boeit je daarna met wat het vertelt over zichzelf.

'Hier wat vruchten, bloemen, bladeren en takken' – deze dichtregel van Paul Verlaine is een melodieuze openingszin voor de uitgebreide catalogus van natuurlijke grondstoffen voor parfum. Ik vul aan: wortels, schors, hout, mos, pitten, knoppen, bessen, balsem, hars. De plantaardige wereld in al

zijn verschijningsvormen is het reservoir voor de essences en extracten waaruit de parfumerie is voortgekomen. Voordat in de negentiende eeuw de chemische geurmoleculen opkwamen, waren natuurlijke producten drieduizend jaar lang de enige grondstoffen voor parfums. Nu zijn ze een luxe geworden, maar ze blijven de grote liefde van parfumeurs. Ze brengen rijkdom en complexiteit in hun creaties en sommige zijn op zichzelf al een parfum.

Alvorens op onze huid te verdampen, vertelt een formule in een paar ogenblikken de gecombineerde verhalen van zijn vele bestanddelen. Laboratoriumverhalen voor de chemische ingrediënten, verhalen over bloemen, kruiden en harsen voor de natuurlijke grondstoffen. Door distillatie en extractie worden de planten etherische oliën, absolues en resinoïden*, zodat ze een plaats kunnen krijgen in de compositie van een parfum, zij aan zij met synthetische moleculen. Hun olfactorische rijkdom, die merken in hun reclames altijd onderstrepen, maakt ze onmisbaar voor echte parfums.

Alle etherische oliën hebben hun eigen verhaal. Ze zijn het product van gebieden, landschappen, bodems en klimaten, van mensen die daar hun wortels hebben of juist niet. De parfumerie had en heeft nog altijd houthakkers nodig, voor geurige houtsoorten zoals ceder, *oud* en sandelhout. En plukkers van wilde planten, jeneverbessen, cistustakken en tonkabonen, aftappers van sappen en harsen zoals wierook, benzoë en perubalsem, kwekers van bloemen, bladeren en wortels zoals roos en jasmijn, patchoeli en vetiver, persers van schillen van citrusvruchten zoals bergamot en citroen,

* Zie voor een verklaring van de technische termen de woordenlijst achter in het boek.

en transporteurs en handelaren – nazaten van de karavaandrijvers uit Arabië en de zeelui die India verbonden met de Middellandse Zee. En tot slot distillateurs – van de meesters van het rozenwater en de alchemisten van de etherische olie uit de zeventiende eeuw tot de extraherende scheikundigen van nu. De leden van deze heterogene, zo verspreid levende gemeenschap plukken in woestijnen en oerwouden, werken met de hak of de tractor, handelen van obscuur tot transparant, weten niets van de bestemming van hun product of ontvangen op hun velden grote parfumeurs van prestigieuze merken.

Zonder het te beseffen vormen zij in al hun diversiteit een grandioos historisch geheel, een netwerk van lijnen waarlangs lavendel, roos en wierook tot ons komen. Bij alle raadselachtige routes, veranderende plaatsen van herkomst, bewaard gebleven, overgenomen, verloren gegane en hervonden tradities hebben parfummakers gemeen dat ze voedsel aandragen voor de nooit aflatende voorliefde van de mens voor de geuren uit de natuur. Een Malagassische boerin die een bloem op een vanilleplant bestuift, doet iets wat in de buurt komt van magie. Uit haar duizenden keren herhaalde handeling ontstaan de peulen die rijpen en worden geplukt en geëxtraheerd, om in de vorm van vanille-absolue als verrukkelijk aroma in een klein flesje te gaan.

Dit boek is de neerslag van drie decennia reizen naar de bronnen van het parfum. Ik ben chemicus noch botanicus, maar kwam in de parfumerie terecht na een managementopleiding, langs het pad van mijn oude liefde voor bomen en planten. Mijn belangstelling en nieuwsgierigheid groeiden uit tot een passie, zodat ik me nu al dertig jaar wijd aan het zoeken, vinden, kopen en soms produceren van vele soorten etherische olie voor de parfumindustrie. In rozen- en pat-

choelivelden, het oerwoud van Venezuela en dorpen in Laos ben ik door plaatselijke kenners ingewijd in de geuren. Zij leerden mij luisteren naar het verhaal dat oliën en extracten vertellen wanneer je een fles opent en ik werd wat nu in het Frans een *sourceur* wordt genoemd, een wereldreiziger die de geuren bij hun bron opzoekt en inkoop.

Binnen een bedrijf dat gespecialiseerd is in het creëren van geur- en smaakstoffen heb ik als taak de parfumeurs te voorzien van essences en extracten uit meer dan honderdvijftig natuurlijke grondstoffen uit een vijftigtal landen. Ik moet volumes en kwaliteit waarborgen, maar ook zoeken naar nieuwe ingrediënten om het 'palet' van de parfumeurs mee te verrijken. Binnen de structuur van deze bedrijfstak ben ik de eerste schakel in de keten die loopt van de velden met de bloemen naar de flessen in de parfumerieën. Parfummerken, de ultieme spelers in dit verhaal, laten voor hun nieuw te lanceren geuren parfumeurs van verschillende bedrijven met elkaar wedijveren, de fameuze 'neuzen', die complexe en geheime formules creëren: de parfums. De broederschap van parfumeurs, een keur aan talenten en krachtige persoonlijkheden, bedenkt doorlopend nieuwe geuren voor de meest prestigieuze merken en ik stel hun mijn ervaring ten dienst.

Toen ik mijn wereldreis begon, was ik betrokken bij de vestiging van distillatie- en extractie-eenheden in landen waar belangrijke aromatische grondstoffen groeien. Het bedrijf waarvoor ik toen werkte, een familiebedrijf midden in de bossen in de Landes, pionierde in de jaren tachtig door vestiging bij de bron als strategie te kiezen bij de productie van natuurlijke extracten. Spanje, Marokko, Bulgarije, Turkije en Madagaskar – daar moesten installaties worden ingericht, teelt en oogst worden georganiseerd en productie-

teams worden opgezet. Ik kwam op plaatsen met een enorme geschiedenis, maakte kennis met traditioneel vakmanschap dat soms op het punt van verdwijnen stond en kreeg met veel van mijn contacten een diep menselijke band.

Sinds tien jaar ben ik sourceur voor een Zwitsers bedrijf, ook weer een familiebedrijf, dat een van de belangrijkste groepen ter wereld is op het gebied van de creatie van parfums en smaakstoffen. Met mijn inspanningen om de catalogus van natuurlijke grondstoffen voor onze parfumeurs te vullen en te verrijken heb ik bijgedragen aan de totstandkoming van een wereldwijd netwerk van productiepartnerschappen. Daarbij ben ik in aanraking gekomen met alle mogelijke beroepen binnen de wereld van het parfum, en met elk van die ontmoetingen werd mijn passie voor geuren groter.

Door de uiteenlopende geografische omstandigheden waaronder de grondstoffen worden geproduceerd, wordt de sourceur geconfronteerd met al even uiteenlopende sociale, economische en politieke realiteiten. Ik heb met heel wat gemeenschappen gewerkt, vaak op geïsoleerde plaatsen, die moeten leven met factoren als noodweer en droogte en daarbij soms weinig hoeven te verwachten van hun eigen overheid. Het werd me al snel duidelijk dat de parfumindustrie niet alleen een rol speelt bij, maar ook verantwoordelijkheid heeft voor het lot en de toekomst van die bevolkingsgroepen. Dat blijft een drijvende kracht bij de manier waarop ik dit werk doe.

Het idee voor dit boek ontstond tijdens een recente reis, bij een wierookboom in de bergen van Somaliland. De harsaftapper die me begeleidde had me net uitgelegd hoe ik een insnijding moest maken in de stam, waarin meteen pareltjes melkachtig vocht opwelden. Met de benevelende geur van

de wierook die daar ontstond bracht de wind me de sensatie getuige te zijn, op dat moment, van de continuïteit van een heel bijzondere geschiedenis, van de al meer dan drieduizend jaar lang ononderbroken oogst van de parfums van de natuur. De verse wierookgeur die ik opspoorde bracht me ook jaren terug in de tijd, naar mijn oudste herinneringen aan de cistusvelden in Andalusië. Ineens besepte ik hoe bevoorrecht ik was. Dertig jaar lang, van de labdanumcistus tot de wierook, had ik erfgenamen kunnen ontmoeten van een op zijn minst dertig eeuwen oude geschiedenis. Wat ik wilde beschrijven werd me toen duidelijk: de weg die de parfumgrondstoffen door de tijd heen hebben afgelegd, het leven van de mensen die zich er ook nu nog aan wijden, het belang van hun kennis en tradities, de schoonheid van de plaatsen waar ze hun geuren winnen en het broze van hun toekomst. Elke etappe in mijn reisverhaal is anders en uniek, met als gemene deler dat er menselijke arbeid ten grondslag ligt aan geuren die iets met ons doen. Niets illustreert dat beter dan wat ik in het rozendal in Bulgarije begreep: voor een kilo rozenessence moeten een miljoen bloemen worden geplukt, met de hand.

Ik schreef dit boek als hommage aan de plukkers van de wereld.